

1609

809

2-17

2 NOV 2009

Հ Ս Խ Հ

ՀԵՌԱԿԱ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՊՐՈՖ. ՍԻՄ. ՀԱԿՈԲՅԱՆ
Հ. ՄԱՍԻԿՈՆՅԱՆ

**ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ՅԵՎՐՈՊԱՅԻ ԳՐԱ-
ԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ**

ԱՌԱՋԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

№ 1 ԴԱՆՏԵ

№ 2 ՇԵՔՍՊԻՐ

№ 3 ԳՅՈՐԵ

809
Հ-17

1983 թ.

16 09

31

Պրոֆ. ՍԻՄ. ՀԱԿՈՒՅԱՆ

Դ Ա Ն Տ Ե

Ա Ռ Ա Ջ Ա Դ Ր ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն № 1

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

25582

13-րդ դարեկերի յեվ 14-րդ դարեկերի հուայիան: Իտալական բուրժուազիայի զարգացումը յեվ պայքար արխտոկրատիայի դեմ: Փաղափների յեվ հատկապես Ֆլորենցիայի զարգացումը: Պայքար փաղափների միջեվ: Ֆլորենցիայի տնտեսական հասարակական կյանքն այդ շրջանում: Փաղափական պայքար յեվ կուսակցություններ: Գրական շարժում: Դանտեն կուսակցական-փաղափական գործիչ: Հումանիզմ յեվ Դանտեյի կապը հումանիզմի հետ: «Նոր կյանքը» յեվ Բեատրիչեյի պրոքիմը: «Աստվածային կատակերգություն»: Դանտեյի հասարակական փաղափական հայացքները: Ֆեկեդեցին, արխտոկրատիան յեվ Դանտեն: Բուրժուազիան յեվ Դանտեն: Դանտեյի դասակարգային դեմքը: Դանտեյի դրամայի հասարակական-գեղարվեստական արժեքը ու Դանտեյի արվեստի հատկությունները:

Հոստոնիանի Տպարան Վազ-

Դ Ա Ն Տ Ե

Դանտեն միջնադարյան գրականության խոշորագույն գեղեցիկ մեկն է, վոր միջնադարից անցել է նոր դարերին և չերկար ժամանակ աղդեցություն և ունեցել վոչ միայն իտալական, այլ և չեվրոպական մյուս ազգերի գրականությունների վրա: Նա իր գեղարվեստական հանճարով կանգնում է Հոմերոսին, Շեքսպիրին, Դյոնթեյին հաժախարձրության վրա: Նա փակում է մի մեծ դարաշրջան, տասը չերկար դարերի կյանք, և բաց է ահում մի ուրիշ մեծ դարաշրջան, վոր պատմության մեջ վերածնություն անունն է կրում:

Դանտեյի մասին խոսող գրական ու հասարակական կարևոր գեմքերը այն կարծիքն են հայտնել, վոր նա անցողական շրջանի բանաստեղծ է և ունի այդ շրջանին հատուկ հակասություններ իր ստեղծագործության մեջ: Այսպիսով՝ նա ներկայանում է և վորպես միջնադարյան աշխարհահայացքի արտահայտիչ ու կողմնակից և վորպես վերածնության շրջանի իդեոլոգ-արվեստագետ: Կամ՝ նա ներկայանում է վորպես ազնվականության և միաժամանակ բուրժուազիայի դասակարգային տեսակետների պաշտպան զրուականության մեջ:

ի հարկե, Դանտեյի ստեղծագործութեան մեջ կան այդ չիրկու-
կողմերն եւ: Բայց այսքանը ասել, նշանակում է հարցը կիսով չափ
դնել և պատասխանը անբավարար չափով տալ: Պետք է ցույց տալ,
թե Դանտեյի ստեղծագործութեան մեջ այդ չերկու կողմերից վճռն և
հիմնականը, կարևորը, եյականը: Պետք է պարզաբանել, թե այն, ինչ
վոր նա ասել է իր եպոխտում—պատմական, հասարակական ի՞նչ ար-
ժեք ունի: Պետք է նկատի առնել վճռի միայն քանակը, այլ նաև վո-
րակը, վոր ներկա դեպքում առանձնապես կարևոր նշանակություն է
ստանում:

Հունաստանի և Հռոմի դասական գրականությունից հետո՝ միջ-
նադարյան չերկարատե շրջանում մինք խոշոր գրողի չենք հանդի-
պում: Բրիտոնեյական, յեկեղեցական գրականությունը մի հազարա-
մյակից ավելի տիրում է մտքերին: Այս ամբողջ ժամանակաշրջանում
չեն ծնվում խոշոր արվեստագետներ, պոետներ, դրամատուրգներ, վո-
րոնք հեռավորապես անգամ հիշեցնեն անտիկ աշխարհի պոետներին և
դրամատուրգներին: Անկման, ռեակցիայի, դեկադանսի մի մեծ շրջան է
սա, վորի ընթացքում ժողովրդական մասսաների, ընթերցող հասարա-
կությունից վրա իշխում է յեկեղեցին իր փրկիսոփաներով, աստվածա-
բաններով և բանաստեղծներով:

Այս մտայն ու խավար ճանապարհի վրա, միջնադարյան աշխար-
հայացքի և կաթոլիկ յեկեղեցու տիրապետությունից, 13-րդ
դարում, ծնվում է Դանտեն և հանդես է դալիս գրականությունից մեջ
վորպես մի բարձր գագաթ իր զարմանալի հարուստ ձևերով և իր խո-
րը բովանդակությամբ:

Վոչ մի կասկած չկա, վոր Դանտեն կրում է իր միջավայրի, բը-
րիստոնեյությունից, կաթոլիկ յեկեղեցու, ազնվականությունից, ֆեոդալիզ-
մի ուժեղ ազդեցությունը, քանի վոր այն ժամանակ այդ միջավայրը
տիրապետող եր, քանի վոր ընդհանուր սիստեմը ֆեոդալական եր:

Բայց խնդիրն այն է, վոր այս ընդհանուր ֆեոդալական սիստե-
մի մեջ հասարակական այնպիսի ուշեք ելին ծնվել, վորոնք պայքար
եյին սկսել նրա դեմ: Այս ուշեքը բուրժուազիայի, առևտրական կա-
պիտալի, զարգացող քաղաքների ուշեքն ելին, վորոնք իրենց հեր-
թին ունենում եյին իրենց իդեոլոգիական արտահայտությունները:

Հարց է առաջանում այժմ: Արդո՞ւր այն ժամանակ, յերբ ստեղ-
ծագործում եր Դանտեն, կարելի՞ չէ իրոք խոսել բուրժուազիայի, կա-
պիտալիզմի եպոխտի մասին: Հայտնի չե, վոր Կարլ Մարքսը կապի-
տալիստական դարաշրջանի սկիզբը համարում է 16-րդ դարը¹⁾, բայց
նա միաժամանակ ընդունում է, վոր կապիտալիստական արտադրու-

թյան առաջին ծիլերը տեղի չեն ունեցել ավելի հաղ, Իտալիայում, յերբ
ապրում և աշխատում եր Դանտեն: Այս միևնույն միտքը արտահայ-
տում է նաև Ֆրիդրիխ Ենգելսը՝ Դանտեյի մասին գրած իր մի քանի
շատ հետաքրքրական տողերի մեջ, կոմունիստական Մանիֆեստի ի-
տալական թարգմանությունից նախարանում, վորին մինք կանդադա-
նանք հետո, Դանտեյի դասակարգային դեմքը պարզելու ժամանակ:

Այսպիսով, պարզ է առաջիմ այն, վոր Դանտեյի ապրած եպո-
խան դեռ ևս ֆեոդալիզմի շրջանն եր, բայց ֆեոդալիզմի քայքայման
շրջանն եր, յերբ սկսում եր զարգանալ քաղաքային տնտեսությունը:

Իտալիայում առևտրական և վաշխառական կապիտալի զարգա-
ցումը տեղի ունեցավ դեռ ևս խաչակիրների արշավանքների շրջա-
նում: Հայտնի չե, վոր խաչակիրների յերթը դեպի Արևելք բացեց
իտալական քաղաքների առջև լայն հեռանկարներ: Զարգացան առև-
տրական հարաբերությունները Արևելքի հետ: Իտալական քաղաքներն
արտահանում եյին դեպի Արևելք կտորեղեն, բրդի գործվածքներ և
ուրիշ ապրանքներ, Արևելքից ստանում եյին թանգազին քարեր, գե-
ղարվեստական իրեր և այլն: Այս հարաբերությունների ընթացքում
իտալիան հաղթեց իր մրցակից Բյուզանդիոնին, վոր կանգնած եր
ծովային ճանապարհի վրա, և ինքը դարձավ Միջերկրականյան ու-
ժեղ պետություն:

Իտալական քաղաքները ներքին կյանքում խոշոր հեղաշրջում
առաջ բերեցին: Նրանք հեղահատե ազատվում են սենյորից, ֆեոդալա-
կան վարչությունից: Առանց սենյորի քաղաքը դառնում է քաղաքա-
յին կոմունա կամ փոքրիկ հանրապետություն:

Բայց բոլոր քաղաքները միակերպ չեն զարգանում: Յերբ տնտե-
սական և առևտրական ընդհանուր վերելքին միանում են ուրիշ ազ-
դակներ՝ այն ժամանակ քաղաքը թե տնտեսական և թե առևտրական
տեսակետից ավելի մեծ զարգացում է ստանում: Այդ մյուս ազդակ-
ների թվում պետք է հիշատակել քաղաքի դիրքը, աշխարհագրական
պայմանները, վորոնք նպաստում են քաղաքի զարգացման: Այս տե-
սակետից Ֆլորենցիան 13-րդ և 14-րդ դարերում ուժեղ թափ է ստա-
նում: Այնտեղ զարգանում է մանուֆակտուրային արտադրությունը:
Քաղաքը դառնում է արդյունաբերական և բանկային գործունեյու-
թյան կենտրոն, դառնում է անկախ հանրապետություն:

Տնտեսական, քաղաքական և հասարակական վերելքը իր հետ
առաջ է բերում նաև մտավոր և գրական շարժում: Առաջ է գալիս
պահանջ մտքի և գրականության անկախիզում ևս հակադրվելու ֆեո-
դալիզմին և ազնվականության, յեկեղեցական և կրոնական հին ար-
ժեքների փոխարեն ստեղծելու աշխարհիկ, բուրժուական արժեքներ:

Ահա այսպիսի պայմաններում է ծնվում և զարգանում Դանտեն:

1) «Կապիտալ» I հատոր:

Պրոֆ. ՍԻՄ. ՀԱԿՈԲՏԱՆ

ԴԱՆՏԵ

ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ N 1

ԾՐԱԳԻՐ

39552

13-րդ դարեկների յեկ 14-րդ դարեկների իտալիան: Իտալական բարձրագիայի զարգացումը յեկ պայքար արխատկրատիայի դեմ: Փաղափների յեկ հատկապես Ֆլորենցիայի զարգացումը: Պայքար փաղափների միջեկ: Ֆլորենցիայի տնտեսական հասարակական կյանքն այդ շրջանում: Փաղափական պայքար յեկ կուսակցություններ: Գրական շարժում: Դանտեն կուսակցական-փաղափական գործիչ: Հումանիզմ յեկ Դանտեյի կապը հումանիզմի հետ: «Նոր կյանք» յեկ Բեռտրիչիյի պրոբլեմը: «Աստվածային կատակերգություն»: Դանտեյի հասարակական փաղափական հայացքները: Ֆեկեդեցին, արխատկրատիան յեկ Դանտեն: Բարձրագիան յեկ Դանտեն: Դանտեյի դասակարգային դեմքը: Դանտեյի դրամայի հասարակական-գեղարվեստական արժեքը ու Դանտեյի արվեստի հատկությունները:

ԴԱՆՏԵ

Դանտեն միջնադարյան գրականության խոշորագույն գեղեցիկը մեկն է, վոր միջնադարից անցել է նոր դարերին և չեղևոր ժամանակաշրջանում և ունեցել վոչ միայն իտալական, այլ և չեկոսլավական մյուս ազգերի գրականությունների վրա: Նա իր գեղարվեստական հանճարով կանգնում է Հոմերոսին, Շեքսպիրին, Գյոթեյին համասար բարձրության վրա: Նա փակում է մի մեծ դարաշրջան, տասը չեկևոր դարերի կյանք, և բաց է անում մի ուրիշ մեծ դարաշրջան, վոր պատմության մեջ վերածնություն անունն է կրում:

Դանտեյի մասին խոսող գրական ու հասարակական կարևոր գեմքերը այն կարծիքն են հայտնել, վոր նա անցողական շրջանի բանաստեղծ է և ունի այդ շրջանին հատուկ հակասություններ իր ստեղծագործության մեջ: Այսպիսով՝ նա ներկայանում է և վորպես միջնադարյան աշխարհայացքի արտահայտիչ ու կողմնակից և վորպես վերածնության շրջանի իդեոլոգիալիստագետ: Կամ՝ նա ներկայանում է վորպես ազնվականության և միաժամանակ բուրժուազիայի դասակարգային տեսակետներին պաշտպան դրականության մեջ:

Ձ 2303
Ձ 8573
Ձ 11595
Ձ 240512
Ձ 04.11.12
Ձ 01.12.14
Ձ 030318

ի հարկե, Դանտեյի ստեղծագործութեան մեջ կան այդ չիրկու-
կողմերն եւ: Բայց այսքանը ասել, նշանակում է հարցը կիսով չափ
դնել և պատասխանը անբավարար չափով տալ: Պետք է ցույց տալ,
թե Դանտեյի ստեղծագործութեան մեջ այդ չիրկու կողմերից վերին և
հիմնականը, կարևորը, եյականը: Պետք է պարզաբանել, թե այն, ինչ
վոր նա ասել է իր եպոխտում—պատմական, հասարակական ինչ ար-
ժեք ունի: Պետք է նկատի առնել վնչ միայն քանակը, այլ նաև վո-
րակը, վոր ներկա դեպքում առանձնապես կարևոր նշանակութիւնն է
ստանում:

Հունաստանի և Հռոմի դասական գրականութիւններից հետո՝ միջ-
նադարյան չիրկարատե շրջանում մենք խոշոր գրողի չենք հանդի-
պում: Դրստոնեյական, յեկեղեցական գրականութիւնը մի հազարա-
մյակից ավելի տիրում է մտքերին: Այս ամբողջ ժամանակաշրջանում
չեն ծնվում խոշոր արվեստագետներ, պոետներ, դրամատուրգներ, վո-
րոնք հեռավորապես անգամ հիշեցնեն անտիկ աշխարհի պոետներին և
դրամատուրգներին: Անկման, ռեակցիայի, դեկադանսի մի մեծ շրջան է
սա, վորի ընթացքում ժողովրդական մասսաների, ընթերցող հասարա-
կութեան վրա իշխում է յեկեղեցին իր փիլիսոփաներով, աստվածա-
բաններով և բանաստեղծներով:

Այս մոռյալ ու խավար ճանապարհի վրա, միջնադարյան աշխար-
հացքի և կաթոլիկ յեկեղեցու տիրապետութեան եպոխտում, 13-րդ
դարում, ծնվում է Դանտեն և հանդես է գալիս գրականութեան մեջ
վորպես մի բարձր զարգացի իր զարմանալի հարուստ ձևերով և իր խո-
րը բովանդակութեամբ:

Վոչ մի կասկած չկա, վոր Դանտեն կրում է իր միջավայրի, քր-
րիստոնեւթեան, կաթոլիկ յեկեղեցու, ազնվականութեան, ֆեոդալիզ-
մի ուժեղ ազդեցութիւնը, քանի վոր այն ժամանակ այդ միջավայրը
տիրապետող եր, քանի վոր ընդհանուր սխտեմը ֆեոդալական եր:

Բայց խնդիրն այն է, վոր այս ընդհանուր ֆեոդալական սխտե-
մի մեջ հասարակական այնպիսի ուշգիւր ելին ծնվել, վորոնք պայքար
եյին սկսել նրա դեմ: Այս ուշգիւրը բուրժուազիայի, առևտրական կա-
պիտալի, զարգացող քաղաքների ուշգիւրն եյին, վորոնք իրենց հեր-
թին ունենում եյին իրենց իդեոլոգիական արտահայտութիւնները:

Հարց է առաջանում այժմ: Արդոք այն ժամանակ, յերբ ստեղ-
ծագործում եր Դանտեն, կարելի՞ յե իրոք խոսել բուրժուազիայի, կա-
պիտալիզմի եպոխտի մասին: Հայտնի յե, վոր Կարլ Մարքսը կապի-
տալիստական դարաշրջանի սկիզբը համարում է 16-րդ դարը¹⁾, բայց
նա միաժամանակ ընդունում է, վոր կապիտալիստական արտադրու-

թեան առաջին ծիւրը տեղի յեն ունեցել ավելի հաղ, Իտալիայում, յերբ
ապրում և աշխատում եր Դանտեն: Այս միկնույն միտքը արտահայ-
տում է նաև Ֆրիդրիխ Ենգելսը՝ Դանտեյի մասին գրած իր մի քանի
շատ հետաքրքրական տողերի մեջ, կոմունիստական Մանիֆեստի ի-
տալական թարգմանութեան նախաբանում, վորին մենք կանդաղառ-
նանք հետո, Դանտեյի դասակարգային դեմքը պարզելու ժամանակ:

Այսպիսով, պարզ է առաջմ այն, վոր Դանտեյի ապրած եպո-
խան դեռ ևս ֆեոդալիզմի շրջանն եր, բայց ֆեոդալիզմի քայքայման
շրջանն եր, յերբ սկսում եր զարգանալ քաղաքային տնտեսութիւնը:

Իտալիայում առևտրական և վաշխատական կապիտալի զարգա-
ցումը տեղի ունեցավ դեռ ևս խաչակիրների արշավանքների շրջա-
նում: Հայտնի յե, վոր խաչակիրների յերթը դեպի Արևելք բացեց
իտալական քաղաքների առջև լայն հեռանկարներ: Զարգացան առև-
տրական հարաբերութիւնները Արևելքի հետ: Իտալական քաղաքներն
արտահանում եյին դեպի Արևելք կտորեղեն, բրդի գործվածքներ և
ուրիշ ապրանքներ, Արևելքից ստանում եյին թանգազին քարեր, դե-
զարվեստական իրեր և այլն: Այս հարաբերութիւնների ընթացքում
Իտալիան հաղթեց իր մրցակից Բյուզանդիոնին, վոր կանգնած եր
ծովային ճանապարհի վրա, և ինքը՝ դարձավ Միջերկրական յան ու-
ժեղ պետութիւն:

Իտալական քաղաքները ներքին կյանքում խոշոր հեղաշրջում
առաջ բերեցին: Նրանք հետզհետե ազատվում են սենյորից, ֆեոդալա-
կան վարչութիւններից: Առանց սենյորի քաղաքը դառնում է քաղաքա-
յին կոմմունա կամ փոքրիկ հանրապետութիւն:

Բայց բոլոր քաղաքները միակերպ չեն զարգանում: Յերբ տնտե-
սական և առևտրական ընդհանուր վերելքին միանում են ուրիշ ազ-
դակներ՝ այն ժամանակ քաղաքը թե տնտեսական և թե առևտրական
տեսակետից ավելի մեծ զարգացում է ստանում: Այդ մյուս ազդակ-
ների թվում պետք է հիշատակել քաղաքի դերքը, աշխարհագրական
պայմանները, վորոնք նպաստում են քաղաքի զարգացման: Այս տե-
սակետից Յուրենցիոն 13-րդ և 14-րդ դարերում ուժեղ թափ է ստա-
նում: Այնտեղ զարգանում է մանուֆակտուրային արտադրութիւնը:
Քաղաքը դառնում է արդյունաբերական և բանկային գործունեւթ-
իւն կենտրոն, դառնում է անկախ հանրապետութիւն:

Տնտեսական, քաղաքական և հասարակական վերելքը իր հետ
առաջ է բերում նաև մտավոր և գրական շարժում: Առաջ է գալիս
պահանջ մտքի և գրականութեան անապրիզում ևս հակադրվելու ֆեո-
դալիզմին և ազնվականութեան, յեկեղեցական և կրոնական հին ար-
ժեքների փոխարեն ստեղծելու աշխարհիկ, բուրժուական արժեքներ:

Ահա այսպիսի պայմաններում է ծնվում և զարգանում Դանտեն:

1) «Կապիտալ» 1 հատոր:

Դիանայի կյանքը սերտ կերպով կապված է Ֆլորենցիայի հասարակական-քաղաքական կյանքի և նույնպես սերտ կերպով իր գրականությունից հետո: Ծնված է 1265 թվին, մի շրջանում, չորս Ֆլորենցիայի բուրժուազիան պայքար էր մղում ազնվականության դեմ՝ քաղաքի և հանրապետության իշխանությունը ձեռքում պահելու համար:

Այդ ժամանակ Ֆլորենցիայում գործում էին յերկու կուսակցություն՝ Գվելֆյան և Գիրելլինյան: Դանտեյի քաղաքական-հասարակական դեմքը պարզելու համար՝ անհրաժեշտ է պատմական ճշգրտությունը աշխատելու հետ միասին նկատել, վոր մինչև աչտոր ճիշտ կերպով չի բերված այդ կուսակցությունների սոցիալական դեմքը վերլուծել: Սակայն պետք է անմիջապես նկատել, վոր մինչև աչտոր ճիշտ կերպով տակը, սոցիալական բազան, նրանց ունեցած եվոլյուցիան, պատմական զարգացումը, կոնկրետ խնդիրները նկատմամբ նրանց վարած քաղաքականությունը և այլն: Այսքանը միայն հայտնի չէր ընդհանուր կերպով, վոր Գվելֆյան կուսակցությունը բուրժուազիայի կուսակցությունն էր, իսկ Գիրելլինյան կուսակցությունը՝ ազնվականություն:

Դժբախտաբար այսքանը քիչ է այդ հեռավոր ժամանակի հասարակական-դասակարգային պայքարի իմաստը հասկանալու և այդ պայքարի մեջ Դանտեյի դեմքը լուսաբանելու համար:

Բայց այս մասին հետո:

Գվելֆյան և Գիրելլինյան կուսակցությունները դոյություն ունեին Ֆլորենցիայում Դանտեյի ծննդից շատ առաջ և փոխադարձ հաշտություններով պայքար էին մղում միմյանց դեմ: Յերբ հաղթող էր հանդիսանում Գվելֆյան կուսակցությունը՝ քաղաքից արտաքսվում էին Գիրելլինյանները, իսկ յերբ հաղթում էին վերջիններս՝ արտաքսվում էին Գվելֆյան առաջինները: Այս մասին հետաքրքրական հիշողություն հայրը պատկանել և Գվելֆյան կուսակցության և այդ կուսակցության հաղթանակի հետ աքսորավայրից Ֆլորենցիայի վերադարձել: Այսպիսով վորտ է, վոր Դանտեն ծնվում է Գվելֆյան ընտանիքում:

Ինչ սոցիալական կացություն է ունեցել այս ընտանիքը: Կենսագիրներին վրմանք գտնում են, վոր Դանտեն բուրժուական ծագում ունի: Ֆրիչեն այս մասին ասում է հետևյալը. «Դանտեյի ընտանիքը, ըստ յերևույթին, չէր պատկանում բուրժուազիային»: Նա այն կարծիքին է, վոր Դանտեն ծնվել է ազնվական ընտանիքում: Յիթի Ֆրիչի այս յենթադրությունը ճիշտ է, ապա պետք է ընդունել, վոր Գվելֆյան կուսակցությանը պատկանում էին նաև ազնվականները:

Դեռ յերիտասարդ հասակից Դանտեն՝ իբրև Գվելֆյան կուսակցության անդամ՝ ջերմ մասնակցություն է ունենում Ֆլորենցիայի հանրապետության գործերին, մասնակցում է այն պատերազմներին, վոր Ֆլորենցիան վարում էր մյուս քաղաքների դեմ:

Յերբ 1293 թվին հատուկ որոնքով արգելվում է ազնվականներին Ֆլորենցիայի հանրապետության մեջ պետական վորև և պաշտոն ունենալ՝ Դանտեն մտնում է բժիշկների և դեղագործների ցեղի մեջ և աշխատում է պահպանել իր պետական պաշտոնեյությունը: 1300 թվին նա ընտրվում է կառավարության անդամ, պրիոր: Այդ ժամանակաշրջանում Գվելֆյան կուսակցությունը բաժանվում է յերկու մասի՝ Սևերի և Սպիտակների, վորոնք իրար դեմ խիստ թրջապետում են ընթացք են բռնում և պայքարում են միմյանց դեմ այն-նամական ընթացք են բռնում և պայքարում են միմյանց դեմ այն-պես, ինչպես մի ժամանակ Գվելֆյան կուսակցությունն են բուրժուական կուսակցության դեմ: Սևերի Ֆրակցիային պատկանում են բուրժուազիայի վերին շերտերը, իսկ Սպիտակների Ֆրակցիային՝ ներքին շերտերը, արհեստավորները, գլխավորապես դեմոկրատիան: Դանտեն հատկապես Սպիտակների Ֆրակցիային և այս ամբողջ պայքարի ընթացքում չափազանց ակտիվ դիրք է բռնում: Իշխանությունը մի ժամանակ անցնում է Սպիտակների Ֆրակցիային, բայց Սևերը Հռոմի պապի նախաձեռնությամբ և Սպիտակների Ֆրակցիայի հաշտության հանրապետության և Ֆրանսիական թագավորի յեղբոր աջակցությամբ հանրապետության իշխանությունը իրենց ձեռք են գցում, քաղաքից արտաքսում են յերկու կուսակցություններին, կողոպտում են նրանց տները և ունեցվածքը: Ապա կառավարական հատուկ կարգադրությամբ նրանցից շատերին, վորոնց թվում է Դանտեյին, ծանր մեղադրանքներով դատապարտում են խիստ տուգանքի: Կարճ ժամանակ հետո Դանտեյի դեմ մի նոր դեկրետ է հրատարակվում այն իմաստով, թե քանի վոր նա ժամանակին չի ներկայացել իշխանության և չի վճարել դրամական տուգանքը՝ ապա չեթե Ֆլորենտինյան իշխանությունը նրան ձեռք գցի՝ նա կենդանի պիտի ալքվի խարույկի վրա:

Այսպիսով, 1301 թվականից սկսած իտալական վերածնության ամենամեծ պոետը գտնում է աքսորական և չի կարողանում իր այն-քան սիրած Ֆլորենցիան վերադառնալ: Աքսորանքի մեջ նա շարունակում է իր քաղաքական—ինչպես նաև գրական—գործունեությունը: Նա համոզված է, վոր Իտալիան բաժան-բաժան է, վոր նրա ներքին պատերազմները խանգարում են նրա մեծության ու նրա զարգացման, վոր յերկիրը կարող կլինի առաջադիմել պետական ցնորարկի մի կարգի դեմ միայն: Այս նպատակով նա վողուցում է գերմանական կայսր Հենրիխ VII-ին, վորին նա համարում է հռոմեական կայսրության որինավոր ժառանգ և վորի մեջ նա տեսնում է Իտալիայի խաղաղության և միության իրականացնողին: Բայց Հենրիխը իր վիսկոպի

աշխարհադճացումը: Նա հանդիսանում է վերածնություն իդեոլոգիայի նախերգանքը:

Դանտեյի առաջին ստեղծագործությունները զարգանում են գրական-հասարակական այս մթնոլորտում: Այդ շրջանի նրա բանաստեղծությունների մեջ կենտրոնական տեղ է գրավում Բեատրիչեն: Յեվ վոչ միայն նրա այդ սիրային բանաստեղծությունների, այլ և նրա քաղաքական ու փիլիսոփայական խոշոր ստեղծագործության մեջ կարևոր դեր է կատարում նա: Դանտեյի հետապնդողներից վոմանք այն կարծիքն էն հայտնել, թե Բեատրիչեն կենդանի, իրական անձնա՝ լորում թյուն չէ, թե նա պոետական ֆիկցիա չէ, ալեգորիական մի դեմք, վորի միջոցով բանաստեղծը արտահայտել է իր ներքին աշխարհի ապրումները, իր փիլիսոփայությունը: Վոր Բեատրիչեյի միջոցով Դանտեն «Աստվածային կատակերգության» մեջ տվել է իր փիլիսոփայությունը—այս մասին կասկած չի կարող լինել ի հարկե: Բայց մինչև անգամ այնտեղ, վերացական և սիմվոլիստական «Դրախտ»-ի եջերում, Բեատրիչեն շատ իրական գծեր ունի: Իսկ առաջին շրջանի բանաստեղծությունների մեջ այս իրական հանգամանքը չի կարող լուրջ կերպով կասկածի տակ դրվել: Յեվ այս՝ վոչ թե այն պատճառով, վոր պատմական հետազոտությունները ցույց են տվել, թե Դանտեյի ժամանակ Ֆլորենցիայում այդպիսի մի արձեկ է ապրել, թե նրա հորանումը չեղել է Ֆոլկո Պորտինարի, թե նրա հայրը յեղել է Դանտեյի հոր բարեկամը և այլն և այլն: Այդ աղջկանն է Դանտեն յերգել իր յեթիտասարդական կարոտակեզ և սանտիմենտալ բանաստեղծությունների մեջ, թե մեկ ուրիշ աղջկան—մենք այդ հաստատապես չգիտենք: Բայց սա բնավ չի խանգարում, վոր անկախ այդ պատմական հանգամանքից՝ Դանտեյի յերգած աղջիկը իրական լինի, ինչպես իրական են Դյոթելի, Բայրենի, Հայնեյի և այլ բաղձաթիվ բանաստեղծների յերգած սերերը:

Գրականության պատմության մեջ Դանտեյի անվան հետ միշտ կապված է յեղել Բեատրիչեյի անունը: Ինչպիսի խոր զգացմունքով է արտահայտել Դանտեն իր սերը, իր հուզական և գիտակցական ամբողջ աշխարհը, վոր այնուհետև անցել են դարեր և այդ աղջիկը, այդ սերը, այդ ամբողջ աշխարհը հաղորդվել են յիվրոպական տարբեր ազգերի մեջ ստեղծագործող բանաստեղծներին, հուզել են նրանց, ապրեցրել են նրանց: Ինչ է պատճառը: Պատճառն այն է, վոր Դանտեյի սիրո պատմության, սիրո նկարագրության և սիրո փիլիսոփայության մեջ վոչ թե միայն մի անհատի ներքին կյանքն է անդրադառնում, այլ և մի պատմական կպոխ լի յերևան գալիս: Յեվ այս պատմական եպոխան, այս մեծ ժամանակի նշանը՝ դիտված, ընթրունված, զգացված՝ նոր ասպարեզ մտնող բուրժուազիայի կողմից: Դան-

տեյի և Բեատրիչեյի արդեն հուշակալոր դարձած կապի մեջ, Դանտեյի սիրային վոլջ բանաստեղծության մեջ ֆեոդալիզմի և ասկետիզմի, ազնվականության և յեկեղեցականության, ասպիտականության և վանականության վոգին չէ, վոր արտահայտվում է հիմնականում—այլ այն նոր դասակարգի ձայնն է, վոր պատմական բեմ է բարձրանում նրանց փոխարինելու համար, վոր վոչ միայն կոչվում է, այլ և ապրում է հոգեկան ամբողջական կյանքով: Յեվ զարմանալի չէ, վոր յերիտասարդական շրջանի այս քնարական բանաստեղծությունների ժողովածուն Դանտեն անվանել է «Նոր կյանք» («Vita Nuova»):

Դանտեյի կրած ազդեցությունների մեջ կարելի չէ նշել յերկու ուղղություն: Առաջին՝ այնպիսի ազդեցություններ, վորոնք գալիս են հին, սխոլաստիկ աշխարհից, յերկրորդ՝ այնպիսի ազդեցություններ, վորոնք գալիս են վերածնության հետ այս կամ այն կերպ կապված աշխարհից: Նրա գրական ստեղծագործության մեջ ընդհանրապես և «Աստվածային կատակերգության» մեջ մասնավորապես շատ ուժեղ կերպով կարելի չէ տեսնել կաթոլիկ աստվածաբանության և յեկեղեցական գրողների ազդեցությունը: Այս տեսակետից հատկապես պետք է շեշտել «Դրախտը», վորտեղ տիրապետում է միջնադարյան սխոլաստիկ գրականության ուսմունքը:

Բայց այս ազդեցությունը շեշտելով հանդերձ՝ մենք կուզենք մի փոքր կանգ առնել յերկրորդ ուղղությանը յեկող ազդեցությունների վրա: Ամենից առաջ նկատենք, վոր վորպես բանաստեղծության սիմվոլ և վորպես գրականության վարպետ նա չի վերցնում յեկեղեցական կրոնական բանաստեղծներից և վոչ մեկին: Բրիտոնեյական դարաշրջանի պոետները չեն, վոր հիացմունք են ներշնչում Դանտեյին, այլ դասական աշխարհի բանաստեղծ վիրգիլիոսը: «Դոթել»-ի առաջին յերգի մեջ նա մեծ յերախտագիտություն է խոսում վիրգիլիոսի մասին, անվանում է նրան հեղեղ, վոր «լայն գետի պես պերճ խոսքեր և զեղում», վորակում է նրան «ուրիշ բանաստեղծների լույսն ու պատիվը»: Դանտեն այդտեղ հայտնում է, վոր նա սովորել է վիրգիլիոսից: «Ո՛ր, դու իմ հեղինակը, իմ վարպետը բանաստեղծության մեջ: Միմիայն դու չես, վորից յես ստացա այն գեղեցիկ վոճը, վոր գովասանքներ բերեց ինձ»:

Բացի վիրգիլիոսից՝ Դանտեն խոր հիացմունքով է խոսում նաև Հունաստանի և Հռոմի մյուս բանաստեղծներին—Հոմերոսի, Հորացիոսի, Ովիդիոսի և Լուկանի մասին (Դոթել, յերգ 4): Հոմերոսին նա անվանում է «հզոր և լուսավոր, վեհագույն բանաստեղծ»: Վիրգիլիոսը ծանոթացնում է Դանտեյին նրանց հետ, վորոնք «իրենց խմբի մեջ են առնում» Դանտեյին, պատվում են, սիրում են նրան և դարձնում են վեցերորդը իրենց մեջ:

Այս բոլորը մենք ասում ենք ցույց տալու համար, վոր Դանտեն իր ժամանակ մենակ չի յեղել վորպէս իտալական նոր գրականութեան հիմնադիր, վոր Ֆլորենցիայի տնտեսական, քաղաքական և հասարակական վարդապետը առաջ եր բերել գրական մի նոր շարժում, վորի յոր ուլտերը միացրեց իր մեջ՝ տալով նրանց հզոր արտահայտութիւն։ Գրական այս նոր շարժումը յերևան լեկավ վոչ միայն պոեզիայի, այլ և պրոզայի մեջ։ Դանտեի յերթաստարգրութեան շրջանում Ֆլորենցիայում հրատարակվեց արձակ պատմվածքների, նովելլաների մի ժո-

դովածու, վոր շատ բաներով նախերգում եր Բոկաչիտյի արձակը։ Ժողովրդական ընթերցանության համար գրված պարզ, հասարակ, խրատական պատմվածքներ էլին սրանք, առնված պատմութեանից և ժամանակակից կյանքից, վորտեղ յերևան էլին դալիս բժիշկ, ուսանող, քաղաքացի, հասարակ ժողովուրդ, բռնակալ իշխաններ, դասական աշխարհի իմաստուններն ու հերոսները։ «Իծիք»-ի էջերում յերևան չեկած վորոշ դեմքերն ու խնդիրները հիշեցնում են այս ժողովրդական պատմվածքները, վորից յերևում է, թե Դանտեն իր «Աստվածային կատակերգութունը» գրելիս ներշնչվել է նաև ժողովրդական աղբյուրից։ Մինչև իսկ իր հուշակավոր պոեմայի արտաքին, ձևական կողմը— ճանապարհորդութիւնը հանդերձյալ աշխարհի գավառներում չեւազի կամ տեսիլքի միջոցով—վոչ միայն սխոլաստիքական, լեկիդեցական պատմվածքների մեջ եր յերևան գալիս, այլ և այն ժամանակվա ժողովրդական պատմվածքների, լեգենդների, ավանդութիւնների մեջ։ Այնպես վոր այն անձերը, վորոնք «Աստվածային կատակերգության» ալբ կողմը հիմք առնելով մտածեն Դանտեյի կապել յեկեղեցականութեան և նրանով ազնվականութեան դասակարգի հետ հիմնականում— դատած կլինեն մեխանիկորեն ու միակողմանիորեն։

Ժողովրդական ազդեցութեան հետ կապված է նաև Դանտեյի մեծագուշն գաղափարը իտալական, ժողովրդական լեզվի մասին, մի լեզու, վորով գրված է «Աստվածային կատակերգութիւնը» ծալից ծալր և վորն այդ պոեմայի միջոցով հասնում է իր զարգացման բարձր ետին։ Դանտեն մտածում է, վոր Յիցերոնի լեզուն բարձր, հարուստ, կվսեմ լեզու չէ, բայց նա չի կարող նոր իտալիայի, ալբանքն իտալական վերջնող բուրժուազիայի պետքերին ծառայել։ Պետք է ժողովրդական լեզուն դարձնել զրահանութեան հիմք։ Յեւ պետք է վոչ միայն մի գավառի լեզուն դարձնել նոր զրահան կուլտուրայի գործիք, այլ և պետք է «միացնել իտալական բոլոր բարբառները, վորպեսզի հաստատուն և տեական հիմքի վրա դրված լինի այն»։

Իր «Աստվածային կատակերգությունը» գրելու ժամանակ Դանտեյի առջև մեծ հարց է բարձրացել, թե հնարավոր է արդյոք այդպիսի մի բարդ նյութ, այդպիսի մի փիլիսոփայական խորը պոեմա արտահայտել ժողովրդական, «ռամկական» լեզվով, ինչպես այն ժամանակ անվանվում էր իտալերենը լատիներենի համեմատությամբ:

Հին լեկեղեցական գրականության, ուրեմն և հին տիրոջ զատակարգերի պահանջն եր լատիններենը, Բայց Խտալիայում և մասնավորապես Ֆլորենցիայում այդ ժամանակ բուրժուազիան արդեն պատմական բեմ եր բարձրացել և իր պահանջն եր գնում գրականության առջև։ Ժողովրդական մասսաները չեյին հասկանում լատիններենը Նրանց համար այդ լեզվով գրված գրականությունը անբովանդակ, փակված

Վերգիլիոսը և Դանտեն պիտի մտնեն դժոխք:
Դժոխքի դռների առջև Դանտեյին պատում է ծանր սոսկում:
«Աղետավոր քաղաքը ինձանով են գնում...
«Հավերժական ցավերը ինձանով են գնում...»

«... Թողեք բոլոր հույսերդ,
«Դուք, վոր մտնում եք այստեղ...»

Այս մահասարսուռ սողերի առջև, վոր մակադրված են դժոխքի
մուտքի վրա, Դանտեն հոգեկան տագնապալի վիճակ է ապրում: Վեր-
գիլիոսը նրան հայտնում է, թե նա անվախ կարող է մտնել այդ դռ-
ների միջից, քանի վոր Բեատրիչեն և ուղարկել նրան՝ աղատելու Դան-
տեյին բախտի ծանր հարվածներից:

«Իմ սիրելին, բայց վոչ բախտի սիրելին»:

Այսպես է ասել Բեատրիչեն Դանտեյի մասին: Յեղ անա այսպես
Վերգիլիոսի կողմից խրախուսված՝ վերջապես մտնում են դժոխք: Այդ-
տեղ, հավերժական խավարի մեջ, առաջին մարդկային հոգիները, վո-
րոնց նրանք հանդիպում են, յերկշտաների հոգիներն են, վորոնք վոչ
աստծու հետ են և վոչ նրա հակառակորդի: «Այն վողորմելի մարդիկն
են սրանք, վորոնք վոչ զոփոսանքի և վոչ հանդիմանություն են ար-
ժանի: Այդ մարդկանց կյանքն աշխարհի արհամարհելի յի, վոր ուրիշ
ամեն վիճակի վրա նախանձում են»: Այսպես է բնորոշում Վերգիլիո-
սը այդ անգույն, անկերպարան և դիմազուրկ մարդկանց:

«Ել չխոսենք նրանց մասին—

«Նայիր և անցիր»:

Դանտեն դժոխքը բաժանում է 9 շրջանների, այդ շրջաններն են՝
մի քանի լենթաշրջանների, վոր հետզհետե իջնում են դեպի ցած,
դեպի յերկրի խորքերը: Յեղ վորքան իջնում են՝ այնքան նե-
ղանում են շրջանները: Մարդիկ դասավորված են այդ շրջաններում
համաձայն իրենց հանցանքի մեծության, սկզբում թուլերը, ապա
հետզհետե ավելի և ավելի ծանր հանցավորները: Այս բաժանման և
դասավորման մեջ յերեան և յեկել անշուշտ միջնադարյան աշխարհա-
յեցողությունը մարդկանց վոճրադործության և համապատասխան պատ-
ժի մասին, բայց դրա հետ միասին Դանտեն տվել է նաև իր խոսքը՝
արտահայտել և իր տեսակետը՝ յերբեմն թույլ ու ծածկված ձևով, յեր-
բեմն վորոշ ու համարձակ:

Այսպես, դժոխքի առաջին շրջանում տեղավորել է նա հին հեթա-
նոս աշխարհի պոետներին և փիլիսոփաներին, վորոնք ծանոթ չեն յե-
ղել Քրիստոսի ուսմունքին, վորովհետե ապրել են նրանից առաջ: Այդ
հեթանոս բանաստեղծներին և իմաստուններին նա ցույց է տվել մե-
ծագույն հարգանքը, ներկայացնելով նրանց կյանքը պարզ, ընկերա-
կան ու ջերմ: Յերկրորդ շրջանում նա տեղավորել է Ֆլորենցիայի կա-

նանցից մեկին՝ Ֆրանչեսկային և նրա սիրած տղամարդուն՝ Պաուլոյին,
վորոնց սիրտ պատմությունը պատմել է նա աշխարհի և այն-
քան խորը համակրելի տողերի մեջ, հակառակ միջնադարյան աշ-
խարհայեցողության (Դժոխք, Յերգ 5): Յերրորդ, չորրորդ, հինգերորդ,
վեցերորդ շրջաններում դրել է նա վորկրամոլներին, ազահներին, շուայ-
ներին, բարկացկոտներին, հերետիկոսներին և այլն: Վեցերորդ շրջա-
նում դրել է ի միջի այլոց Գիբելինյան կուսակցության հայտնի ղեկա-
վար Ֆարինատային և բանաստեղծ Գվիդո Կավալիանտիի հորը, վորոնց
վրա, ինչպես և Ֆրանչեսկայի պատմության վրա կանգ կառնենք աշ-
խարհին: Յոթներորդ շրջանում տեղավորել է նա բռնակալներին, վո-
րոնց մեջ 13-րդ դարի Իտալիայի դաժան բռնակալ եցցելինոյին:—

«Բռնավորներ են սրանք, վորոնք

«Արյուն կողոպտեցին և ինչքեր»:

Այդ միևնույն շրջանի ուրիշ ողակում տեղավորված է Բրունետ-
տո Լատինի, Դանտեյի սիրված ուսուցիչը, Գվելֆյան կուսակցության
հայտնի դեմքերից մեկը, վոր դատապարտում է Ֆլորենցիային, այն
Ֆլորենցիային, վոր խստությունը և բրտությունը հարածում է Դան-
տեյին: Հետո տեղավորված են նոր հարստացողները, դրամ կուտակող-
ները, չարաշահողները, վաշխառուները, վորոնց նկատմամբ քննադա-
տական խոսք է ասում Դանտեն, յենթադիելով նրանց ծաղրի և սար-
կավաճի: Ութերորդ շրջանում տեղավորված են կապտաները, խաբուհնե-
րը, շողոքորթները, հետո սիմոնիականները, Նիկողայոս III պապը, վոր
գլխավոր ցցի պես տնկված է դժոխքի ամենանեղ ճեղքերից մեկում,
վորի գլխի տակ ընկած են ուրիշ պապեր, վորի վրա պիտի ընկ-
նի հետո Բոնիֆացիոս պապը, վոր այդ ժամանակ դեռ կենդանի չէր,
նրա վրա պիտի ընկնեն ուրիշ պապեր և այլն: Այս ամբողջ տեսարա-
նը Դժոխքի ամենաուժեղ տեղերից մեկն է, վորտեղ Դանտեն սար-
կազմով, գալուստով, ատելությամբ խորազանում է արծաթամու-
ղապարտ, անարժեք պապերին, բոլորին միատեղ: Յեղ չկա մի պապ,
վորի մասին նա լավ արտահայտվի: Իններորդ շրջանում տեղավոր-
ված են մասնիչները, բարեկամի և ընկերի դավաճանները, հետո Հու-
դա և ամենից վերջը Բրուտոս և Կասիոս, վորպես պետության, կալս-
րության, հայրենիքի ամենաբիրտ դավաճաններ, վորոնք Դանտեյի
տեսակետից կատարել են ամենաժանր վոճիւրները և վորոնք դժոխ-
քի ամենախոր հատակում կրում են իրենց խստագույն պատիժը:

Այսպես, Դանտեն Վերգիլիոսի ղեկավարությամբ կատարում է
դժոխքի յերկար ու տանջալից ճանապարհը, հետո անցնում է քաղա-
րանով, ուր մեղավորները հետզհետե մաքրվում են իրենց մեղքերից, ա-
պա քաղաքանի վերջում, շրջանում Գիբելինի առջև, Վերգիլիոսը Դան-
տեյին հանձնում է Բեատրիչեին, յենթադիելով ինքը իբրև հեթանոս

ուժ նա իրեն համարում է «մի աղքատ տարագիր», «գրեթե մի մուրացկան» — ապա «Աստվածային կատակերգութեան» մեջ խոսում է այն մասին, թե «վերքան դառն է ոտարի հացը և թե վորքան դժվար է բարձրանալ ոտարի սանդուխդները»: Այդ տարիներում նրա ղեկը դեպի Ֆլորենտինյան հանրապետությունը միևնույնն էր, և վերջինիս ղեկըն էլ դեպի Դանտեն դարձյալ միևնույնն էր — իրար դեմ կանգնած հակառակորդներ:

Բայց «Խնջուք»-ի և «Աստվածային կատակերգութեան» գրութեան ժամանակների միջև մի դեպք էր անցել, տեղի չէր ունեցել գերմանական կայսր Հենրիխի մահը և ավարտվել էր նրա ղինվարական անհաջող արշավը դեպի Իտալիա: Հայտնի չէ, վոր Դանտեն Իտալիայի քաղաքական միությունը կապում էր այս Հենրիխի և նրա արշավանքի հետ և այդ նպատակով հաճախ խոսք էր բարձրացնում՝ սկսած իր աքսորանքի առաջին տարիներից: Ֆրիչեն գտնում է, վոր Հենրիխի հաղթանակը Իտալիան կնստեր ազնվականության գերկը, վոր ուրեմն Դանտեյի հենրիխյան քաղաքականությունը ազնվական դասակարգի վորոշ արտահայտությունն է: Բայց ինչպես և պատահում, վոր նույն այդ ազնվականության աշխարհայացքի արտահայտիչ Դանտեն նույն ժամանակաշրջանում գրված «Խնջուքի» եջերում «իր սոցիալական հայացքներով ավելի շուտ ներկայանում է վորպես դեմոկրատ» — Ֆրիչեն այս գաղափարը չի պարզում: Դուրս է գալիս, վոր այն շրջանում, չերբ Դանտեն կանչում էր Հենրիխին և սպասելիքներ ուներ, թե նա կարող էր հաղթանակել՝ դեմոկրատ էր. Դանտեն: Իսկ այն շրջանում, չերբ մեռնում է Հենրիխը և նրա գործը վերջանում է պարտությունով՝ Դանտեն դառնում է ազնվականության իդեոլոգ: Բայց սա անհիմն միտք է, իհարկե, վորովհետեւ իր «Աստվածային կատակերգութեան» մեջ ևս Դանտեն չերեան և գալիս, վորպես հենրիխյան քաղաքականության արտահայտիչ:

Այսպես թե այնպես՝ Ֆրիչեն գտնում է, վոր իր նշանավոր ստեղծագործության մեջ Դանտեն չերեան է գալիս վորպես ազնվականության իդեոլոգ և թյուրիմացություն է համարում այն, վոր 19-րդ դարի իտալական բուրժուազիան իր զրոշակի վրա գրում է Դանտեյի անունը: «Իտալական բուրժուազիան, վոր 1865 թվականին իր զրոշակի վրա գրում է Դանտեյի անունը, ակնհայտ կերպով խաբել է իրեն և ուրիշներին: Յեթե իտալական հայրենասերները ուշադրություն դարձնեն «Աստվածային կատակերգութեանը», նրանք կհասկանային, վոր իրենց ազգային բանաստեղծի մեծագույն ստեղծագործությունը ծագել է դեպի 13-րդ դարի Ֆլորենտինյան բուրժուազիան ունեցած թշնամական զգացմունքից»:

Յեվ այսպես, իտալական «ազգային հեղափոխության» մեջ

գրչով և սրով մասնակցություն ունեցած սերունդը — ինչպես ասում է Ֆրիչեն — թյուրիմացության մեջ է չեղել Դանտեյի նկատմամբ: Յեվ այսպես, սխալվել են թե ազդեցիկները և թե հեղափոխականները, վորոնց մեջ նաև հայտնի Մաձձինին:

Բայց մենք մոտածում ենք, վոր 19-րդ դարի Իտալիայի քաղաքական միության պայքարի ժամանակ, ռադիկալ բուրժուազիան ավելի քան հիմք ուներ հիշելու Ֆլորենցիայի մեծագույն բանաստեղծին, վոր վոչ միայն գեղարվեստական հանձար էր, այլ և Իտալիայի միության առաջամարտիկն էր վաղ վերածնության շրջանում: Իտալական այն ժամանակվա ռադիկալ բուրժուազիան, չերբ այք էր պարտում դեպի անցյալը և իր քաղաքական փոթորկալի պայքարի մեջ ուզում էր անցյալից իր համար հենարաններ ստեղծել, իր պայքարը պատմականորեն հիմնավորել — անշուշտ միակ դեմքը, վոր նա տեսնում էր Իտալիայի պատմության մեջ՝ ամենից առաջ և ամենից մեծ չափով Դանտեն էր: Այդ ռադիկալ բուրժուազիան հասկանում էր, վոր Դանտեն ամբողջ Իտալիայի համար նոր գրական աշխարհիկ լեզու է մշակել, ձևակերպել և այնպիսի բացառիկ հարստության հասցրել, վոր հինգ հարյուր տարուց հետո չել վարմանալի կերպով պահում էր իր ուժը, կենսունակությունը և հասարակական դերը: Դանտեն հանել էր իտալական դրականությունը միջնադարի կապանքներից՝ արտահայտելով այդ ամբողջ եպոխան և ճանապարհ բանալով դեպի նոր պատմական եպոխա, լինելով նրա համար ավանգարդ և տիրուհի: Դանտեն պայքարել էր աշխարհիկ կենտրոնական պետության համար, պահանջել էր դրել պետությունը չեկեղեցուց բաժանելու («Դուք պեսք է աղոթեք, թողնելով կեսարին նրա իշխանությունը») — Քավարան, Յերգ 6): Իր «Աստվածային կատակերգութեան» մեջ Դանտեն դուրս է բերել, թե ինչպես Իտալիայի տարրեր քաղաքները, բուրժուազիայի իշխանության վրա հիմնված քաղաքները, անվերջ պատերազմներ էյին մղում միմյանց դեմ և փոխադարձաբար թուլացնում իրար:

«Քո ամիերում, օ, դու դժբախտ չերկիր,

«Յերկրիդ ներսում, կգտնես արդյոք

«Գեթ մի փոքրիկ տեղ, ուր խաղաղություն լինի»:

Նույն այդ ստեղծագործության մեջ ներկայացրել է վոչ միայն իր հայրենի քաղաքի՝ Ֆլորենցիայի ծանր վիճակը, այլ և մյուս քաղաքների, այլ և ամբողջ Իտալիայի դժվարությունները և պահանջել է, վոր ժողովուրդը կանգնի և վերացնի Իտալիայի վերածնության առջև ընկած արգելքները:

«Ստորուկ Իտալիա, վշտերի չերկիր,

«Նավ, վոր հանձնված էս անեղ մրրիկների.

«Դու, վոր քո հոգերի տերը չես...»

Յեկ այդ ստորուկ Իտալիան պետք է սթափվի, պետք է շարժվի, միացնի իր հողերը և իր բոլոր զավակներին: Այսպիսի հիմնական իրեն-
դիրներն են դրել Դանտեն իր «Աստվածային կատակերգություն» մեջ:
Վոչ մի կասկած չկա, վոր ազգահավաքման այս քաղաքականությունը
ֆեոդալի, ազնվականի, քեկեղեցու գործը չէր: Վոչ մի կասկած չկա,
վոր Դանտեն իր այդ պատմական ստաշադրանքներով, թե լեզվական,
թե գրական և թե քաղաքական միություն նշանաբաններով հիմնական-
նում արտահայտում էր այն ժամանակվա առաջավոր բուրժուազիայի
աշխարհայեցողությունը և վոչ ֆեոդալիզմի կամ քեկեղեցականությունը:
Պապերի նկատմամբ ունեցած Դանտեյի բացասական քաղաքա-
կանությունը ևս Ֆրիչեն կապում է ազնվականության իդեոլոգիայի
հետ: Ըստ Ֆրիչենի՝ այդ ժամանակ Հոռոմի պապականությունը պաշտ-
պանում էր բուրժուազիային ընդդեմ ազնվականության, և քանի վոր
Դանտեն ազնվականության արտահայտիչն էր՝ ուրեմն պետք է բացա-
սաբար վերաբերվեր պապերին: «Նույն դասակարգային պատճառնե-
րով էր ատում Դանտեն պապերին—գրում է Ֆրիչեն—ինչպես և պա-
պերին հարող Գվելֆյան կուսակցությունը, դեռ ևս Ֆլորենցիայից
աքսորվելուց առաջ... Այսպես է առաջանում պապականության նկատ-
մամբ ունեցած նրա թշնամությունը՝ արխատոկրատիայի հղեցողի նրա
դասակարգային զիջքերից»:

Հարտնի չե, վոր Դանտեն աքսորվել է Ֆլորենցիայից 1301 թվին:
Ուրեմն, ըստ Ֆրիչենի, դեռ այդ թվականից առաջ Դանտեն ատել է
պապերին: Այս մեկ կողմից: Մյուս կողմից՝ ինչպես վերևում տեսանք,
Ֆրիչեն Դանտեյին դեմոկրատ է համարում «Խնջույք» աշխատության
մեջ, այսինքն 1307—1309 թվականներին: Յեթե պապերի նկատմամբ
ունեցած ատելությունը արդյունք է ազնվականական իդեոլոգիայի,
ինչպես պնդում է Ֆրիչեն, ապա ինչպես է, վոր 1307—1309 թվակա-
նին, իր աքսորանքից 6—8 տարի հետո Դանտեն դեմոկրատ է, հեռու
չե ազնվականությունից, պաշքարում է ազնվականության դեմ, ինչ-
պես պնդում է նույն Ֆրիչեն:

Հետո, Ֆրիչեն պնդում է, վոր Դանտեն դեռ ևս Ֆլորենցի-
այից աքսորվելուց առաջ ատում էր նաև պապերին հարող
Գվելֆյան կուսակցությունը: Մինչդեռ հայտնի չե, վոր Դանտեն Ֆլո-
րենցիայում չեղած ժամանակ պատկանում էր Գվելֆյան կուսակցու-
թյան, վոր նա 1300 թվին, Գվելֆյան իշխանության շրջանում, չեղել
է կառավարության անդամ, վոր Գվելֆյան կուսակցության լիարժեք
մասնիկ—Սեների և Սպիտակների—բաժանվելու ժամանակ նա հարել է
Սպիտակներին և վորպես սպիտակ Գվելֆյան աքսորվել է Ֆլորենցիա-
յից և միայն աքսորանքի շրջանում է մոտեցել գերելիներին:

Անցնենք այն ինչորին, թե ինչ քաղաքականություն են ունե-

ցել պապերը Ֆլորենցիայի բուրժուազիայի նկատմամբ և թե վերջին
այդ քաղաքականությունը կարելի չե իրոք վորակել վորպես նոր չե-
նող դասակարգի համար նպաստավոր քաղաքականություն:

Ճիշտ է վոր պապերը խառնվել են Ֆլորենցիայի հանրապետու-
թյան դորժերի մեջ և ճիշտ է վոր նրանք պաշտպանել են ֆլորենտի-
նյան բուրժուազիայի մի թևը: Բայց ճիշտ է նաև այն, վոր նրանք
պաշտպանել են բուրժուազիայի աջ թևը, սե Գվելֆյան կուսակցու-
թյունը, ընդդեմ նրա ձախ թևի, սպիտակ Գվելֆյան կուսակցության:
Պապերի քաղաքականությունն է չեղել վոչ թե ուժեղացնել նոր չե-
նող բուրժուական դասակարգը ընդդեմ ազնվականության, այլ թու-
լացնել բուրժուազիան՝ նրա թևերի մեջ մշտական կռիվ հրահրելով,
նրան մղելով մի բուրժուական քաղաքից մյուս քաղաքի դեմ: Այս քա-
ղաքականությունը նրանք խորամանկությամբ և խաբեչությամբ առաջ
տարան՝ ուղարկելով Ֆլորենցիա սե Գվելֆյան կուսակցությունը
պաշտպանելու և սպիտակներին ճնշելու համար ֆրանսիական թագա-
պաշտպանելու և սպիտակներին ճնշելու համար Իտալիայի
վորի յեղըրը, Կարլ Վալուային: Յերբ Դանտեն հանուն Իտալիայի
միություն, հանուն կենտրոնական միացյալ իշխանության հրավիրում
է գերմանացի Հենրիխին, վոր համարվում էր Հոռոմեական կայսրու-
թյան ժառանգը—Ֆրիչենի կարծիքով նա բուրժուազիայի շահերի դեմ
էր, նա նացիոնալիստ չէր: «...Դանտեն ի հարկե նացիոնալիստ չէր, նա,
վոր հրավիրում էր Իտալիա ոտարյեբիլացի կայսրին, գերմանացուն,
չերկրի մեջ կարգն ու միությունը հաստատելու համար» (Ֆրիչեն):
Բայց պապերը, վոր Ֆլորենցիա ուղարկեցին ֆրանսիական իշխանին,
վորի միջոցով արցան մեջ խեղդեցին սպիտակ Գվելֆյան կուսակցու-
թյունը, վոր աքսորել տվին և ապա սե Գվելֆերի միջոցով վորոշում
հանեցին կենդանի այրել խառնակի վրա Իտալիայի հանձարեղ բա-
նաստեղծին—այս պապերը Ֆրիչենի ուսումնասիրության մեջ հանդես
են գալիս և՛ բուրժուազիային պաշտպան և՛ նացիոնալիստ՝ գրական
իմաստով: (Հետաքրքրական է, վոր Դանտեյի պատապարտության
պատճառների մեջ շեշտված է այն, վոր նա ագիտացիա չե մղել պապե-
րի և ֆրանսիական իշխանի դեմ):

Բայց լիթե գերմանական կայսրի միջոցով կարող էին ազնվա-
կանության կարգերը «վերահաստատվել» Իտալիայում, ինչ վոր ան-
կանություն կարգերը «վերահաստատվել» Իտալիայում, ինչ վոր ան-
շուշտ Դանտեյի ծրագիրը չէր—ապա պապականության միջոցով հաս-
տատ կերպով պահպանվում էին և չեին կարող վերանալ ազնվակա-
նության կարգերը: «Ֆեոդոլական սիստեմի միջազգային մեծ կենտ-
րոնն էր հոռոմեական—կաթոլիկ քեկեղեցին... Առաջ քան թե կովի
մասնիկն աշխարհիկ ֆեոդալիզմի դեմ ամեն մի չերկրում և ամենի դեմ
առանձին-առանձին, անհրաժեշտ էր խորտակել այդ կենտրոնական,
միացնող կազմակերպությունը»: («Ենգելս» Անտի-Դյուրինգ», 1930,

եջ 3 75): Ենդելսի այս պատմական գնահատութիւնը շատ վորոշ կերպով հաստատում է այն, վոր Հոմերի պոպականութիւնը, «Ֆեոդալական սխտեմի այդ միջադրային կենտրոնը» չէր կարող նպաստել բուրժուազիայի զարգացման՝ ընդդէմ ֆեոդալիզմի և ազնվականութեան: Պատմութիւնը ցույց տվեց հետագայում, վոր միացալ քաղաքական իշխանութեան, միապետական ցենտրալիզմի միջոցով զարգացավ բուրժուազիան Յեմբուրգի դանադան յերկիրներում և նրա միջոցով թուլացավ այդ յերկիրներն ազնվականութիւնը: Վորովհետեւ զիայի պահանջն էր, նրա առաջադրած քաղաքական ձեւն էր, մի խոսքով՝ ներկայանում էր «բուրժուական զարգացման արդյունք», ինչպես ասել է Կարլ Մարքս: (Կապիտալ, I, էջ 576):

Յերիչեն և նրա հետ միասին այն հետազոտողները, վորոնք Դանտէին համարում են ազնվականութեան իդեոլոգիայի արտահայտիչ—կանգ են առնում «Աստվածային կոտակիրգութեան» մի քանի յերգերի վրա, վորոնց մեջ վորպես թէ շատ վորոշակի և բոլորովին անկասկած կերպով դրսեւորվել է Դանտէի այդ իդեոլոգիան: Մի կողմ նախնիք այն խնդրը, վոր մի քանի թեկուզ և անկասկածէի որին նախնիք բավական չեն վաղ վերածնութեան եպոխտի, դեռ ևս միջնադարյան կապանքների մեջ շարժվող հեղինակի ընդհանուր դիմագիծը պարզելու համար: Յեւ տեսնենք, թէ ինչ են ասում իրոք այդ որինակները:

Դանտեն «Դրախտ»-ի 15-րդ յերգում իր նախապապ Կաչազվիլիայի բերանով տալիս է հին Յլորենցիայի նկարագրութիւնը, վորդրական հանգամանքով: Յեւ վորովհետեւ հին Յլորենցիան գտնվում էր ազնվականութեան տիրապետութեան ներքո, իսկ նոր Յլորենցիայում Դանտէի իդեոլոգիան ազնվականական է: Բայց այստեղ կարեւոր վոչ թէ այն է, թէ ինչ էլին՝ որչեւիտիվ կերպով հին և նոր Յլորենցիան, այլ այն է, թէ ինչպես է պատկերացնում նրանց Դանտեն: Ոոսելով հին Յլորենցիայի մասին՝ Կաչազվիլիան ասում է.

«Աղջիկն այն ժամանակ ծնվելով չէր սարսափեցնում իր հորը, վորովհետեւ ոժիտը դուրս չէր գալիս հնարավորութեան սահմաններից...»

«...Կանայք մտածում էլին իրենց իրիկի մասին...»

«Կինը նստում էր գիշերը որորոցի մոտ և քնեցնում էր յերեխային քնքուշ յերգերով...»

«...Այն ժամանակ տարրերնակ կլինէր մի վորէն Զիանգելա, ինչպես այժմ տարրերնակ կլինէր մի Կորնելիա...» (Արձակ թարգմ.):

Բոլոր այս արտահայտութիւնների մեջ Դանտեն յերեւան է գալիս «ալիքի շուտ վորպես դեմոկրատ» (Յերիչեն այսպես է բնորոշում Դանտէին «Խնջուքի» շրջանում), և վոչ վորպես ազնվականութեան իդեոլոգ: Նա յերգում է այստեղ աշխատանքը, աշխատանքի աղնվութիւնը, որորոցի մոտ նստած մորը, իրիկ և ալին: Նա դուրս է գալիս Զիանգելայի դեմ (Զիանգելան Յլորենցիայի վաշխառուների և բանկիրների հայտնի տարիւնէին էր) և յերգում է Կորնելիայի նման կնոջը, Դրակիայան յեղբայրների մորը, վոր իր զավակներին դաստիարակում էր ժողովրդական շահերին նվիրվելու և ժողովրդի համար հերոկում էր ժողովրդական ուղղութեամբ: Դանտեն քննադատում է իր ժամանասարար զոմկելու ուղղութեամբ: Դանտեն քննադատում է իր ժամանակի վաշխառուների և բանկիրների բերած բարքերը, բուրժուազիայի հոռի կողմերը—և այս՝ վոչ թէ ազնվականութեան դիրքերից: այլ դեմոկրատիայի դիրքերից: Միտալմում է արդոք Դանտեն իր ժամանակի և անցյալի առարկայական իրականութեան նկատմամբ, թէ վոչ: Խնդրն այստեղ այդ չէ: Այլ այն է, թէ ինչպես է այդ իրականութիւնը արտացոլել Դանտէի աշխարհայացքի մեջ: Իսկ այս արտացոլումը մենք չենք կարող ազնվականութեան իդեոլոգիայի հետ կապել և նրա արդյունքը համարել:

Յերիչեն գտնում է, վոր Դանտեն հպարտանում է իր աղնվական ծագումով և այս զգացումը նրա ազնվականական իդեոլոգիայի հիմնական ապացուցանելից է համարում: Մեզ հայտնի չեն սակայն թէ մեր և թէ ոտար գրականութեան պատմութեան շատ զեպքեր, յերբ հիմնականում բուրժուական կամ մանր-բուրժուական իդեոլոգիա ունեցող հեղինակներ հպարտացել են իրենց հին ծագումով: Բայց անա թէ ինչպես է արտահայտվել Դանտեն իր ծագման նկատմամբ:

«Ո՛ր, մեր արչան անմիտ ազնվականութիւնը, յեթե դու գոյութիւն ունես նրա համար, վոր մարդիկ քեզանով հպարտանան այս յերկրի վրա—ապա դու ինչ համար չես լինի զարմանքի տուարիկ» («Դրախտ», Յերգ 16. արձակ թարգմ.):

Յերիչեն Դանտէի ազնվականական իդեոլոգիան հիմնավորում է նաեւ այն վերաբերմունքով, վոր ցույց է տվել պոետը Դոլչինոյի նկատմամբ: Դոլչինոն 13-րդ դարի սկզբում ծայր տված կրոնական կոմմունիստական շարժման զեկավարն էր: Այս շարժումը հիմնված էր գոյուղացիական և քաղաքային այն ժամանակվա պրոլետար տարրերի վրա և առաջին հերթին ուղղված էր պապական իշխանութեան ու շաղաղորդման դեմ: Իր գործի հաջող ընթացքի համար Դոլչինոն հաշվի էր առել Արագոնիայի թագավոր Յերիդրիխի տալիք աջակցութիւնը:

վարել Գվելֆյան կուսակցութեան դեմ և յերկու անգամ նրանց աքսորել Ֆլորենցիայից: Հայտնի չէ, վոր «Աստվածային կատակերգութեանը» գրելու ժամանակ Դանտեն աքսորված եր Ֆլորենցիայից, վորտեղ իշխում եր Գվելֆյան կուսակցութեանը: Բացի այդ՝ կենսաբան տեղեկութիւններէ համաձայն Դանտեն այդ շրջանում հաբում եր Գիրելլինյան կուսակցութեանը: Չնայած այս յերկու հանգամանքին՝ Դանտեի վերաբերմունքը դեպի Ֆարինատտան ընդհանրապէս համակրական չէ: Նա խոսում և Ֆարինատտայի հետ, վորպէս հակառակորդ կուսակցութեան անդամ, և առհասարակ այս տեսարանում նրանք չերևան են գալիս, վորպէս կուսակցական հակառակորդներ: Ընդհանրապէս հայտնի չէ, վոր Ֆլորենցիայում Գվելֆյան կուսակցութեան մեջ եր տարածված եպիկուրէ ուսմունքը, սակայն Դանտեն այստեղ մեղադրում և Ֆարինատտային՝ եպիկուրյան բարքերին և եպիկուրյան աշխարհայացքին հետեւելու մեջ:

Բոլոր այս կետերից հայտնի չէ դառնում այն, վոր Գվելֆյան և Գիրելլինյան կուսակցութեանները տարբեր էլին Ֆարինատտայի իշխանութեան որերում, տարբեր են Դանտեի աքսորանքի շրջանում:

Այս լենթադրութեանը ավելի ևս աչքի չէ ընկնում այն ժամանակ, յերբ մենք Ֆարինատտայից անցնում ենք Բրունետտո Լատինին: Լատինին պատկանում եր Գվելֆյան կուսակցութեան: Դանտեն այդ ժամանակ հալածված եր Գվելֆյան կուսակցութեան կողմից, դատաւարութիւն «Աստվածային կատակերգութեան» հեղինակը դարձնալի սիրով և համակրանքով և խոսում նրա մասին: Լատինին ել նույնպիսի սիրով և համակրանքով և արտահայտվում Դանտեի մասին: Գվելֆյան կուսակցութեան պատկանող Լատինին այդ ժամանակ Գվելֆյան իշխանութեան լենթակա Ֆլորենցիայի մասին այսպէս և արտահայտվում.

«... Ֆլորենցիան քո բարութեանը հարութեամբ և պատասխանում...»

«... Դու քաղցր թզենի յես չար և դառն բույսերի մեջ...»

«... Բաց ասիրատ և հարաբարո այդ ժողովուրդը (Ֆլորենցիան), վոր Ֆիեզոլէից և սերված և վոր դեռեա.

Անկիրթ և ու վայրագ—պիտի վոտի կանգնի քո բարի գործերին...»

«... Ֆլորենտիացիք ագահ են, կույր, մեծամիտ—դու քեզ մի անվանարկիք նրանց արատներով...»

«... Ֆիեզոլէյան անասունները թող չդիպչեն այն բույսին, վոր դեռ բուսնում և իրենց մեջ...»

(Դոնթ, յերգ 15. արձակ թարգմ.):

Վոչ մի կասկած չկա, վոր այստեղ Բրունետտո Լատինին խոսում և Դանտեի և Ֆլորենցիայի փոխհարաբերութեաններէ մասին և ամ-

բողջովին կանգնում և Դանտեի դիրքերում՝ ընդդէմ Ֆլորենցիայի այն ժամանակվա իշխանութեան: Ինչպէս կարող և պատահել այս ինչպէս կարող և Գվելֆյան կուսակցութեան անվանի ներկայացուցիչը, այդ կուսակցութեան չերեմնի դեպքանը Պարիզում, վոր մինչև կյանքի վերջը հասնատ մնաց իր կուսակցութեան շարքերում՝ այդպիսի լեզվով խոսի Ֆլորենցիայի Գվելֆյան իշխանութեան մասին և այդքան ջերմազին պաշտպանի Գիրելլինյան կուսակցութեան մոտեցած Դանտեին:

Այս հարցը կարող և պարզվել այն ժամանակ, յերբ մենք նկատի ունենանք, վոր Գվելֆյան կուսակցութեան մեջ եպիկուրեցիա չէ տեղի ունենում, վոր 1300 թվին տեղի ունեցած հայտնի բաժանումից հետո Սեբերի հատվածը հետզհետե ավելի ու ավելի վորոշակի չէ կանդհատում աջ դիրքերում, դառնալով խոշոր, շահագործող բուրժուազիայի սե Գվելֆյան կուսակցութեանը: Մինչդեռ սպիտակ Գվելֆյանները հավատարիմ են մնում կուսակցութեան ձախ թնի տրամադրութեան, այն շրջանին, յերբ նրա մեջ դեռ չէր բարձրացել ու չէր առանձնացել խոշոր, շահագործող բուրժուազիան՝ ընդդէմ գեմոկրատիական շերտերի: Վերեւում տեսանք, վոր այս յերկու հատվածները իրար դեմ կատաղի կռիվներ են ունենում և վոր վերջնական հաղթանակը տանում և սե Գվելֆյան կուսակցութեանը՝ հենված պապերի և Փրանսիական Թագավորի չեղբոր աջակցութեան վրա:

Նույնպիսի եպիկուրեցիա կատարվում և նաև Գիրելլինյան կուսակցութեան մեջ:

Գրացիանսկին «Մեծ խորհրդալին ենցիկլոպեդիա»-ի մեջ խոսելով այն մասին, վոր Գվելֆյան կուսակցութեանը սկզբնական շրջանում չեղել և առևտրա-արդյունաբերական դասերի կուսակցութեանը, մինչդեռ Գիրելլինները զլխավորապէս արտահայտել են ֆեոդալ ազնվականութեան դասի ձգտումները՝ շատ նշանակալից կերպով ավելացնում և.—«13-րդ դարից սկսած յերկու կուսակցութեաններն ել կորցնում են իրենց սկզբնական... խարակները և հաճախ իրենց լողունդներով ծածկում են իրենց տեղական ընդհարումներն ու մասն ինտերեսները... Տոսկանայի հանրապետութեաններին մի մասը՝ Պիզան, Լուկկան, Սիենան Գվելֆյանից անցան Գիրելլինյաններին և կազմեցին Գիրելլինյան կալիցիա ընդդէմ Ֆլորենցիայի, վոր համառում եր Գվելֆյանութեան մեջ... Այսպիսով, սոցիալական պայքարի մեջ քաղվել Գվելֆյանութեան մեջ... սովորաբար առևտրականներն ու արհեստագործային միեւնոյն դասը, սովորաբար առևտրականներն ու արհեստագործային մի քաղաքում հարում էին Գվելֆյաններին, իսկ մի ուրիշ վորները մի քաղաքում հարում էին Գիրելլինյաններին, ջերմազին ազգային իրաւունքները բուրժուազիայի բուրժուանից դժգոհ քաղաքային ազգաբնակչութեան վարի շերտերը հարում էին Գիրելլինյաններին»:

Պարզ և ուրեմն, վոր «Աստվածային կատակերգութեան» բովան-

դակությունը զուգադիպում է պատմական ճիշտ ավյալների հետ, վեր-
բով է Դանտեյի նշանավոր պոեմայի շուրջն ստեղծված առեղծվածը
լուծում է ստանում: Այսպիսով, պետք է ընդունել, վոր Դանտեյի աք-
սորանքի շրջանում Ֆլորենցիայում իշխում էր խոշոր, շահագործող,
բռնավոր բուրժուազիայի կուսակցությունը, վորի գեմ պայքար էր
մղում Դանտեն բուրժուազիայի դեմոկրատիկ տարրերի դերքերից, մի
պայքար, վոր գեղարվեստական հանձարեղ արտահայտություն է ստա-
ցել «Աստվածային կատակերգություն» մեջ:

Դիրքի նշան կուսակցության վերաբերման խնդիրը է Դանտե-
յի պոեմայի այս հիմնական գնահատությունը շատ վորոշ կերպով կա-
րելի չե յեզրակացնել Ենգելսի մի քանի տողերից, վոր պարունակվում
են գերմանացի գրող Գրյունի դեմ գրված հոգվածում: Գրյունը 40-ա-
կան թվականներին Գյոթեյի մասին գրած իր ուսումնասիրության
մեջ Դանտեյի «Աստվածային կատակերգությունը» վորակել էր վոր-
պես «միջնադարյան կանոնադրք»: Ենգելսը դուրս է գալիս այս վո-
րակման դեմ հետևյալ բառերով.— «Հանձնարարում ենք այս նկատու-
ղությունը պատմաբանների ուշադրության, վորոնք մինչև այժմ տե-
սել են Ֆլորենտիացու գրեթե նշան կուսակցական վոգով տողորված
ստեղծագործության մեջ մի բան, վոր բոլորովին նման չե «միջնա-
դարյան կանոնադրքին»^{*)}: Այս տողերը վորոշ կերպով պարզում են
յերկու բան.— մեկ այն, վոր Դանտեյի «Աստվածային կատակերգու-
թյունը» բոլորովին չի կարելի վորակել վորպես միջնադարյան կանո-
նադրք է յերկրորդ այն, վոր Դանտեյի աքսորանքի ժամանակ Դի-
րելինյան կուսակցությունը Ֆլորենցիայում չի կարելի դիտել վորպես
միջնադարյան աշխարհայեցողության արտահայտիչ:

Դանտեյի ամբողջական գործի սոցիալական բովանդակության է
նրա դասակարգային դեմքի այն ըմբռնումը, վոր մենք ներկայացրինք
այս աշխատության մեջ, կարելի չե հիմնավորել այն ընդհանուր գնա-
հատականով, վոր տվել է Ենգելսը Դանտեյի նկատմամբ, կոմունիստա-
տյունի խոսքով այն մասին, վոր բուրժուազիան առաջին անգամ
կատարած հեղափոխական ծառայությունը անցյալում— ավերացումն է
«Ֆեոդալական միջնադարի մայրամուտը, ժամանակակից կապիտալիս-
տական դարաշրջանի արշալույսը ծնել է մի հսկայական գեմը: Այդ
պոետն էր է նոր ժամանակի առաջին պոետը: Այժմ, ինչպես է 1300
թվին, սկսում է գծագրվել մի նոր պատմական դարաշրջան: Կտա ար-

*) Կ. Մարքսի յեվ Ենգելսի Քերկերը (Հոտտերեն) հ. 5, էջ 154.

դյոք Խաալիան մի նոր Դանտե, վոր անմահացնի այս նոր պրոլետա-
րական դարաշրջանի ծագման ժամը»:

Վոշ մի կասկած չկա ի հարկե, վոր Ենգելսի գնահատականի մեջ
շեշտված է այն, վոր Դանտեն ֆեոդոլական միջնադարի մայրամուտում
ծնվելով՝ արտահայտել է կապիտալիստական դարաշրջանի արշալույսը,
վոր նա նոր ժամանակի առաջին պոետն է է վոր նա անմահացրել է
1300 թվերին գծագրվող նոր պատմական դարաշրջանը:

Դանտեն իր պոեմը անվանել է պարզապես կատակերգություն,
կոմեդիա: Աստվածային մակդիրը գրված է Դանտեյի գործի վրա
նրա մաշից հետո նրա համակերներին կողմից, վորոնք կամեցել են այդ
մակդիրով ցույց տալ պոեմայի ամենաբարձր արժանիքները: Խաալա-
կան գրականության պատմագիր Ովետը գտնում է, վոր Դանտեն իր
կան գրականության պատմագիր Ովետը գտնում է, վոր վոգ-
դործը կոմեդիա չե անվանել վոշ այնքան այն պատճառով, վոր վոգ-
րերգության սկզբնով վերջանում է կատակերգության, այլ այն
պատճառով, վոր «պոեման գրված է ժողովրդական լեզվով, դուրս են
բերված մի ամբողջ շարք գործող անձեր, վորոնք խոսում են սովո-
րական առոյթա լեզվով է պարունակում է իր մեջ շատ ունալ եպի-
գրաֆներ»: Ասպիսով, յեթե հին ժամանակի գեղարվեստական գործերի
հիմնական դիմ էր հանդիսավոր, բարձր վոճը է վերացական ու ու-
մատիք ուղղությունը, ապա նոր ժամանակի վերջինող դասակարգի
գեղարվեստական գործը պիտի արտահայտվեր ժողովրդական լեզվով է
նկարական ուղղությամբ:

Դանտեյի կոմեդիան կառուցման, արխիտեկտոնիկայի տեսակե-
տից զարմանալի կատարելության է հասած: Դա մի մոնումենտալ
գործ է, վորի մասերը վոշ մի տեղ ցրված, տեղատված, վրեպած չեն,
ամփոփ են, կազմակերպված, ամբողջական, լայն ու սեղմ միաժամանակ:
Ամբողջ գործը բաղկացած է յերեք մասից, յուրաքանչյուր մաս ունի
33 յերգ, բոլորը ներածական յերգի հետ միասին՝ հարյուր յերգ: Ցեր-
գերը բաժանված են տերցիներին (յերեք տողյակ — յեռյակ): Ցերցին-
ների մեջ առաջին տողը հանգ է կազմում յերրորդի հետ, բայց հե-
տևյալ տերցինի առաջին տողը հանգ է կազմում նախորդ տեր-
գինի յերկրորդ տողի հետ է այսպես մինչև վերջը: Այսպիսով, կո-
մեդիայի կառուցման մեջ խիստ կերպով պահպանված են վորոշ կա-
նոններ է վորոշ թվեր (3, 33 է այլն), վորոնք կապում են նրան միջ-
նադարյան սխոլաստիկայի է ջրիստոնեություն արվեստի հետ:

«Աստվածային կատակերգությունը» մի մեծ պատմական ժամա-
նակաշրջանի գեղարվեստական պատկերացումն է: Նա մի խոշոր ամ-
բողջություն է, կյանքի է փիլիսոփայության մի ընդարձակ պատկեր:

Դանտեյի այդ գործի միջից մի ամբողջ հաղարամյակ և ցոլանում, միջնադարյան եպոխայի մարդկանց հույզերը, մտքերը, ապրումները, իդեալները, կրոնական, բարոյական, հասարակական, քաղաքական հայացքները: Յեվ այս բոլորը ներկայացված և գեղարվեստական բարձր ուշժողով, փորպես մի կենդանի, շոշափելի, ներկա իրականություն:

Դանտեյի պոեման իր առաջին մասով մի մուսայի, խոր, սիրտ պատանող փոքրերգություն և, փորտեղ պատկերացված և հին մարգկություն անդորությունը, նրա կյանքի դաժան պատկերը, նրա ամենորյա տրագեդիան: Բայց այդ պոեման եպոխայի հետ միասին տալիս և նաև հեղինակի զգացմունքներն ու խոհերը, նրա հուզական և գիտակցական ամբողջ աշխարհը: Բանաստեղծը ամեն բոլոր զգացվում և Մենք տեսնում ենք նրա կյանքը, նրա թափառումները, նրա անսահման տխրությունը, նրա զայրույթը, սերը, ատելությունը, հեղնությունը, սարկազմը: Մենք ծանոթանում ենք հեղինակի քաղաքական, հասարակական, փիլիսոփայական հայացքների հետ—և այդ բոլորը փոշ միասին պատկերներ, դեպքերի, անձերի նկարագրություն մեջ, այլ և անմիջապես: Բայց այս անմիջական հաղորդումը արված և փոշ փորպես բարոյական քարոզ, ուղղակի կերպով, այլ նույնպես նմանություններով և համեմատություններով:

Թոմաս Կարլայլը Դանտեյի պոեման քննադատում և փորպես յերդ: Մենք տեսանք իր տեղում, փոր այդ պոեման փոշ միասին քնարական բանաստեղծություն և, այլ և վիպական և դրամատիքական ստեղծագործություն և: Յեվ այնտեղ, փորտեղ այդ պոեման յերդ և, թեթև ու դժվար յերդ է, այլ խորունկ յերաժշտություն և, փիլիսոփայական, մտածական, դատող ու տեսնող: Դա մի լիրիկա է, փոր շատ խորը հուզում և մարդկանց: Այժմյան մարդը նրա մեջ չի տեսնում ի հարկե իր զգացումներն ու խոհերը, բայց դարձյալ ստանում և գեղարվեստական ուժեղ տպավորություն՝ հաղորդակից լինելով այն բանին, թե ինչպես էլին զգում Դանտեյի եպոխայի մարդիկ: Սա ուրեմն պատմական արժեք և, թե գեղարվեստական: Դանտեն արժեք ունի միայն նրանով, փոր տալիս և, թե ինչպես էլին զգում ու մտածում ին մարդիկ: Վե՛հ, եա մի ամբողջ պատմական եպոխա տալիս և փոշ փորպես պատմաբան: Եվ փորպես գեղարվեստագետ—նկարող, պատկերող, վիպող: Բայց անշուշտ, այս հիմնական հատկություն մեջ և թափնված նաև Դանտեն փորպես պատմաբան, սոցիոլոգ կամ փիլիսոփա:

Դանտեն ունի գիտողական խոշոր կարողություն: «Աստվածային կատակերգություն» մեջ չերևան և զալիս նա, փորպես կյանքը տեսած ու փորձված, դեմքերի, տիպերի, դեպքերի ճանաչողություն: Իր պոեմայի մեջ չերևան և հանում նա այս բոլորը և տալիս և մեղ իրականությունը:

«Ազգային գրադարան»

NL0169242

